

**PERDAGANGAN INTRA-INDUSTRI SABAH DI
KAWASAN PERTUMBUHAN ASEAN TIMUR -
BRUNEI/INDONESIA/MALAYSIA/FILIPINA
(BIMP-EAGA)**

*Wong Hock Tsen**
*Sarma Aralas**

PENGENALAN

Idea dan konsep Kawasan Pertumbuhan ASEAN¹ Timur (EAGA) mula-mula sekali dikemukakan oleh Presiden Filipina, Fidel Ramos pada bulan Oktober 1992 semasa perayaan ulang tahun pertabalan Sultan Brunei di Brunei. Dalam mesyuarat peringkat pegawai atasan dan menteri yang pertama di Davao, Mindanao, Filipina pada 24-26 Mac 1994, kawasan pertumbuhan itu secara rasminya dirujuk sebagai Kawasan Pertumbuhan ASEAN Timur - Brunei, Indonesia, Malaysia, dan Filipina atau secara ringkasnya BIMP-EAGA. Kawasan pertumbuhan itu meliputi Brunei; Kalimantan Timur dan Barat dan Sulawesi Utara di Indonesia; Sabah, Labuan, dan Sarawak di Malaysia; Mindanao dan Palawan di Filipina. Palawan hanya

* *Wong Hock Tsen dan Puan Sarma Aralas ialah pensyarah di Sekolah Perniagaan dan Ekonomi, Universiti Malaysia Sabah.*

¹ ASEAN adalah ringkasan nama bagi pertumbuhan negara-negara Asia Tenggara. Ia ditubuhkan pada 8 Ogos 1967 dengan objektif untuk mengeratkan kerjasama serantau di dalam bidang ekonomi, sosial, budaya, dan teknikal. Keanggotaannya pada mulanya terdiri daripada lima buah negara, iaitu Thailand, Malaysia, Singapura, Indonesia, dan Filipina (Wong, 1979). Keanggotaannya kemudian ditambah menjadi enam apabila Brunei menyertainya dan menjadi tujuh pada tahun 1995 apabila Vietnam menyertainya. Ini menjadikan ASEAN satu kumpulan serantau ekonomi yang terbesar di dunia. ASEAN dijangka akan meluaskan keanggotaannya meliputi Laos, Kampuchea, dan Myanmar.

dimasukkan dalam BIMP-EAGA semasa mesyuarat pegawai atasan dan menteri yang kedua di Manado, Sulawesi Utara, Indonesia pada 28-29 November 1994. BIMP-EAGA diwujudkan dengan tujuan untuk meningkatkan perdagangan, pelancongan, dan pelaburan. Idea dan konsep itu telah menyatukan kawasan terbabit yang selama ini telah diabaikan dalam arus pembangunan nasional dan antarabangsa berbanding dengan kawasan ASEAN barat yang lain yang telah lama diberi perhatian. Pada umumnya, kebanyakan kawasan BIMP-EAGA mencapai tahap pembangunan yang tidak jauh berbeza di antara satu sama lain. Idea dan konsep itu juga membawa harapan yang besar kepada penduduk kawasan itu agar pembangunan yang pesat akan menjadi kenyataan.

Kajian ini bertujuan untuk melihat arah aliran perdagangan dan perdagangan intra-industri (*intra-industry trade*) Sabah di BIMP-EAGA, khususnya dengan Sarawak, Filipina, Indonesia, dan Brunei antara tahun 1990-1994. Ini adalah untuk memberi bukti empiris tentang sumbangan dan kepentingan BIMP-EAGA terhadap perdagangan Sabah.

Kertas ini terbahagi kepada lima bahagian utama: bahagian pertama meliputi konsep yang digunakan sebagai kerangka perbincangan, bahagian kedua membincangkan arah aliran perdagangan Sabah dalam BIMP-EAGA, termasuk perbincangan mengenai komposisi import dan eksport; bahagian ketiga akan mengemukakan pengukuran indeks perdagangan intra-industri Sabah dalam BIMP-EAGA, bahagian keempat pula mengemukakan sedikit perbincangan mengenai perdagangan intra-industri Sabah-BIMP-EAGA pada masa depan, dan bahagian kelima adalah kesimpulan.

PERDAGANGAN INTRA-INDUSTRI

Pada asasnya, teori tradisional dalam ekonomi yang digunakan untuk menerangkan mekanisme perdagangan antarabangsa didapati lebih menekankan aspek penawaran dalam analisis

sebab-dan-kesan permintaan-dan-penawaran pasaran antarabangsa. Contohnya, teori Heckscher-Ohlin yang merupakan salah satu teori asas perdagangan antarabangsa, menyatakan bahawa sesebuah negara akan mengekspor barangan yang pengeluarannya menggunakan secara intensif faktor pengeluaran atau input yang secara relatifnya teranugerah banyak dalam negara tersebut, dan akan mengimport barangan yang pengeluarannya menggunakan secara intensif faktor pengeluaran yang secara relatifnya teranugerah sedikit dalam negara tersebut. Penekanan analisis terhadap faktor pengeluaran sesebuah negara dan aspek penawaran perdagangan antarabangsa, seperti dalam teori Heckscher-Ohlin, telah membawa kepada pembentukan teori-teori baru, atau teori alternatif, yang cuba untuk menjelaskan perdagangan antarabangsa dari segi aspek permintaan, ekonomi bidangan, dan dimensi masa kepada faedah berbanding.

Salah satu pendekatan alternatif dalam perdagangan antarabangsa ialah teori Linder yang dikemukakan oleh Staffan Burenstam Linder dalam tahun 1961. Teori Linder memberi analisis perdagangan antarabangsa yang merangkumi analisis produk yang dibezakan (*product differentiation*), satu konsep elemen perdagangan yang terdahulunya tidak termasuk dalam analisis teori perdagangan antarabangsa seperti Heckscher-Ohlin. Perdagangan yang melibatkan produk yang dibezakan ini telah menghasilkan konsep *intra-industry trade* atau perdagangan intra-industri. Perdagangan intra-industri merupakan satu elemen persamaan beberapa teori alternatif baru, dan merupakan satu ciri utama dalam perdagangan barangan pembuatan yang boleh menggambarkan pengeluaran dan pola perdagangan dalam dunia moden (Appleyard & Field, 1995).

Perdagangan intra-industri merujuk kepada pengimportan dan pengeksporan satu barangan atau input yang berada dalam kategori klasifikasi atau kumpulan produk yang sama. Ini berlawanan dengan perdagangan antara-industri (*inter-industry trade*), yang merujuk kepada pengimportan dan pengeksporan

satu barangan atau input yang berada dalam kategori klasifikasi atau kumpulan produk yang berlainan atau berbeza (Grubel, 1967; Grubel & Llyod, 1975; Lancaster, 1980, Tharakan, 1984; Appleyard & Field, 1995).

Kertas ini seterusnya akan membincangkan dengan lebih lanjut aspek perdagangan intra-industri dalam konteks perdagangan Sabah dengan negara jirannya yang termasuk dalam Kawasan Pertumbuhan ASEAN Timur atau BIMP-EAGA.

ARAH ALIRAN PERDAGANGAN

Pada umumnya, perdagangan Sabah di BIMP-EAGA adalah terhad dan sedikit nilainya berbanding dengan perdagangan dengan kawasan yang lain di ASEAN dan di dunia (tidak terdapat data perdagangan Sabah dengan kawasan Mindanao dan Palawan di Filipina, Kalimantan Timur dan Barat dan juga Sulawesi Utara di Indonesia. Dalam kajian ini, data agregat dengan Filipina dan Indonesia digunakan sebagai proksi). Pada tahun 1990, import Sabah dari Sarawak hanya merupakan 6.3 peratus daripada jumlah keseluruhan import. Sementara import Sabah dari Indonesia, Filipina, dan Brunei masing-masing sebanyak 0.9 peratus, 0.4 peratus, dan 0.007 peratus. Kepentingan import Sabah dari kawasan tersebut adalah tidak banyak berubah antara tahun 1990-1994. Pada tahun 1994, import Sabah dari Sarawak jatuh sedikit kepada 4.1 peratus daripada jumlah keseluruhan import. Import Sabah dari Indonesia, Filipina, dan Brunei masing-masing sebanyak 2.7 peratus, 0.4 peratus, dan 0.003 peratus. Sila rujuk Jadual 1.

**Jadual 1: Import Mengikut Negara / Negeri Di Sabah
(RM Ribu)**

Negara/ Negeri	1990	1992	1994
Sarawak	417964 (6.3)	387479 (5.4)	359266 (4.1)
Indonesia	58160 (0.9)	126397 (1.8)	239086 (2.7)
Filipina	25062 (0.4)	25889 (0.4)	35061 (0.4)
Brunei	503 (0.007)	317 (0.004)	275 (0.003)
Jumlah Import Sabah	501689	540082	633688

Catatan: Nilai dalam kurungan merupakan peratusan daripada jumlah keseluruhan import Sabah.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia

Eksport Sabah di BIMP-EAGA juga tidak menunjukkan perubahan yang banyak dan kurang penting berbanding dengan eksport Sabah ke kawasan yang lain di dunia. Pada tahun 1990, eksport Sabah ke Sarawak hanya menyumbang sebanyak 7.6 peratus daripada jumlah keseluruhan eksport. Sementara eksport Sabah ke Filipina, Indonesia, dan Brunei masing-masing sebanyak 3.5 peratus, 1.0 peratus, dan 0.3 peratus. Pada tahun 1994, eksport Sabah ke Sarawak jatuh sedikit kepada 6.3 peratus daripada jumlah keseluruhan eksport, Filipina sebanyak 4.3

peratus, Indonesia sebanyak 1.3 peratus, dan Brunei sebanyak 0.5 peratus. Sila rujuk Jadual 2.

Jadual 2: Eksport Mengikut Negara / Negeri Di Sabah (RM Ribu)

Negara/ Negeri	1990	1992	1994
Sarawak	672959 (7.6)	603694 (6.6)	641066 (6.3)
Indonesia	310937 (3.5)	243720 (2.7)	436379 (4.3)
Filipina	92399 (1.0)	193927 (2.1)	135998 (1.3)
Brunei	23010 (0.3)	43565 (0.5)	54416 (0.5)
Jumlah Eksport Sabah	1099305	1084906	1267859

Catatan: Nilai dalam kurungan merupakan peratusan daripada jumlah eksport Sabah.

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia

Secara ringkas, dalam tempoh 1990-1994, BIMP-EAGA adalah kurang penting sebagai rakan perdagangan bagi Sabah. Rakan perdagangan utama Sabah di BIMP-EAGA ialah Sarawak, diikuti oleh Indonesia, Filipina, dan Brunei. Dengan terlancarnya BIMP-EAGA, nilai dan jumlah perdagangan Sabah ini di kawasan ini dijangka akan meningkat dengan pesatnya pada masa depan. Sabah memperolehi lebihan perdagangan dengan Sarawak, Indonesia, Filipina, dan Brunei. Pada tahun

1990, lebih perdagangan adalah sebanyak RM597616 dan berkurangan sedikit kepada RM544824 pada tahun 1992. Pada tahun 1994, lebih perdagangan adalah sebanyak RM634171. Lebih perdagangan yang dinikmati oleh Sabah menunjukkan bahawa perdagangan Sabah dengan negara tersebut (BIMP-EAGA) pada dasarnya menguntungkan Sabah. Pada masa depan, lebih perdagangan dijangka dapat akan meningkat.

KOMPOSISI IMPORT

Pada umumnya, komposisi import Sabah di BIMP-EAGA tidak menunjukkan banyak perubahan antara tahun 1990-1994. Import Sabah dari Sarawak kebanyakannya terdiri daripada komponen bahan api galian, pelincir dan lain-lain. Pada tahun 1990, komponen ini meliputi 91.3 peratus daripada jumlah import Sabah dari Sarawak. Komponen ini terus merupakan import utama Sabah dari Sarawak antara tahun 1992 -1994, iaitu meliputi lebih daripada 80 peratus daripada jumlah import Sabah dari Sarawak. Komponen import yang lain adalah kurang penting dan hanya melibatkan nilai perdagangan yang kecil sahaja.

Import utama Sabah dari Indonesia pula kebanyakannya terdiri daripada komponen bahan mentah tidak boleh dimakan dan komponen kimia dan barangan kimia. Pada tahun 1990, kedua-dua komponen itu masing-masing menyumbang sebanyak 38.3 peratus dan 30 peratus daripada jumlah import Sabah dari Indonesia. Namun demikian, dalam tahun 1994, kepentingan komponen bahan mentah tidak boleh makan dan komponen kimia dan barangan kimia sebagai import telah merosot, iaitu masing-masing kepada 28.4 peratus dan 27.5 peratus. Komponen import lain yang tidak kurang pentingnya ialah komponen minuman dan tembakau, komponen makanan dan haiwan hidup, dan komponen barangan perkilangan yang lain.

Import utama Sabah dari Filipina kebanyakannya terdiri daripada komponen bahan mentah tidak boleh makan dan komponen bahan api galian, pelincir dan lain-lain. Kedua-dua

komponen itu masing-masing merupakan 37.1 peratus dan 23.4 peratus daripada jumlah import Sabah dari Filipina pada tahun 1990. Pada tahun 1994, kedua-dua komponen itu merupakan 36.3 peratus dan 24.5 peratus daripada jumlah import Sabah dari Filipina. Komponen import lain yang agak penting ialah komponen barangan keluaran kilang. Komponen ini meliputi 12.1 peratus dan 14.1 peratus daripada jumlah import Sabah dari Filipina pada tahun 1990 dan 1994.

Pada tahun 1990, import utama Sabah dari Brunei terdiri daripada komponen pelbagai barangan keluaran kilang yang lain dan komponen pelbagai urus niaga dan barangan. Kedua-dua komponen itu masing-masing menyumbang sebanyak 52.5 peratus dan 39.2 peratus daripada jumlah import Sabah dari Brunei. Komponen import yang lain hanya melibatkan nilai yang amat kecil sahaja. Pada tahun 1994, komponen pelbagai urus niaga dan barangan telah meningkat dan meliputi 38.9 peratus jumlah import Sabah sementara komponen pelbagai barangan perkilangan yang lain telah jatuh sedikit kepada 31.6 peratus.

KOMPOSISI EKSPORT

Pada umumnya, komposisi eksport Sabah di BIMP-EAGA juga tidak menunjukkan banyak perubahan antara tahun 1990-1994. Eksport Sabah ke Sarawak kebanyakannya terdiri daripada komponen jentera dan kelengkapan pengangkutan. Ia meliputi 73.8 peratus daripada jumlah eksport Sabah ke Sarawak pada tahun 1990 dan jatuh sedikit kepada 61.6 peratus pada tahun 1994. Komponen eksport yang lain yang agak penting ialah komponen barangan keluaran kilang. Komponen ini meliputi 11.0 peratus daripada jumlah eksport Sabah ke Sarawak pada tahun 1990 dan meningkat menjadi 14.3 peratus pada tahun 1994.

Eksport utama Sabah ke Filipina terdiri daripada komponen jentera dan kelengkapan pengangkutan. Komponen ini meliputi

63.8 peratus daripada jumlah eksport Sabah ke Filipina pada tahun 1990. Ini diikuti oleh komponen barangan keluaran kilang sebanyak 18.3 peratus. Namun demikian, komponen jentera dan kelengkapan pengangkutan menjadi kurang penting pada tahun 1994, iaitu hanya meliputi 45.5 peratus daripada jumlah eksport ke Filipina. Tetapi, komponen barangan keluaran kilang dan komponen bahan mentah tidak boleh makan menjadi semakin penting dari tahun 1990-1994. Pada tahun 1994, kedua-dua komponen itu masing-masing menyumbangkan sebanyak 16.9 peratus dan 16.8 peratus daripada jumlah eksport Sabah ke Filipina.

Pada tahun 1990, eksport utama Sabah ke Indonesia terdiri daripada komponen barangan keluaran kilang dan komponen kimia dan barangan kimia. Kedua-dua komponen itu masing-masing meliputi 60.6 peratus dan 32.9 peratus daripada jumlah Sabah ke Indonesia. Namun demikian, kepentingan kedua-dua komponen itu dari segi jumlah eksport Sabah ke Indonesia menurun dari tahun 1990-1994. Pada tahun 1994, eksport utama Sabah ke Indonesia pula terdiri daripada komponen minyak, lemak binatang dan sayur-sayuran (34.1%), diikuti oleh komponen kimia dan barangan kimia (29.7%) dan komponen barangan keluaran kilang (21.3%).

Komponen eksport utama Sabah ke Brunei terdiri daripada komponen makanan dan haiwan hidup. Komponen ini merupakan 46.7 peratus daripada jumlah eksport Sabah ke Brunei pada tahun 1990. Ini diikuti oleh komponen jentera dan kelengkapan pengangkutan (20.7%), komponen barangan keluaran kilang (12.0%), dan komponen bahan mentah tidak boleh makan (11.6%). Komponen eksport lain hanya melibatkan nilai perdagangan yang kecil sahaja. Pada tahun 1994, komponen makanan dan haiwan hidup menjadi eksport utama Sabah ke Brunei, iaitu sebanyak 39.1 peratus. Ini diikuti oleh komponen bahan mentah tidak boleh makan, iaitu sebanyak 31.8 peratus.

RINGKASAN ALIRAN PERDAGANGAN

Secara ringkasnya, komposisi import utama Sabah di BIMP-EAGA terdiri daripada komponen bahan mentah tidak boleh makan, komponen bahan api galian, pelincir, komponen kimia dan barangan kimia, komponen pelbagai barangan keluaran kilang yang lain, dan komponen pelbagai urus niaga dan barangan. Sebaliknya, komposisi eksport utama Sabah di BIMP-EAGA terdiri daripada komponen makanan dan haiwan hidup, komponen jentera dan kelengkapan pengangkutan, komponen barangan keluaran kilang, dan komponen bahan mentah tidak boleh makan, dan komponen kimia dan barangan kimia.

Kawasan BIMP-EAGA mempunyai penduduk yang ramai, dianggarkan sebanyak 35 juta orang (pada tahun 1995). Penduduk yang ramai ini menyediakan satu pasaran yang amat berpotensi untuk berbagai barangan keperluan dan membekalkan tenaga kerja yang ramai dan murah yang amat diperlukan untuk kegiatan pengeluaran di kawasan ini. Di samping itu, kawasan BIMP-EAGA juga kaya dengan berbagai sumber asli seperti galian dan petroleum, hasil hutan, hasil marin, dan hasil pertanian. Kekayaan faktor berbagai pengeluaran di BIMP-EAGA merupakan antara faktor yang akan menggalakkan pengeluaran yang pelbagai dan secara besar-besaran dengan syarat terdapatnya persekitaran pengeluaran yang merangsangkan seperti modal yang mencukupi, teknologi yang canggih dan sesuai, kemudahan komunikasi dan pengangkutan (air, udara, dan darat) yang luas dan cekap, serta usahawan yang berwibawa dan berani. Ini akan menggalakkan peningkatan dalam jumlah dan komposisi perdagangan di BIMP-EAGA. Kepesatan pembangunan dijangka akan berlaku di BIMP-EAGA yang akan meningkatkan taraf hidup dan pendapatan per kapita, dan seterusnya kuasa beli. Ini akan mendorong dan menyumbang terhadap jumlah dan komposisi perdagangan.

PERDAGANGAN INTRA-INDUSTRI SABAH DI BIMP-EAGA

Grubel dan Lloyd mencadangkan suatu indeks untuk mengukur darjah perdagangan intra-industri sesebuah negara (Grimwade, 1989), iaitu

$$B_i = \frac{(X_i + M_i) - (|X_i - M_i|)}{(X_i + M_i)} \times 100$$

di mana B_i ialah indeks perdagangan intra-industri (IIT) untuk kumpulan barangan atau industri i , X_i ialah eksport kumpulan barangan i , M_i ialah import kumpulan barangan i , dan i sama dengan 1, 2, 3, ..., N.

Terdapat beberapa faktor yang akan meningkatkan indeks IIT, iaitu darjah perbezaan produk yang tinggi, lokasi geografi yang luas, darjah pengagregatan yang tinggi, dan darjah perbezaan pengagihan jumlah pendapatan antara dua buah negara yang berdagang. Kurniaan sumber asli yang sama antara negara yang berdagang juga merupakan satu faktor yang boleh meningkatkan indeks IIT (Appleyard & Field, 1995).

Jika perdagangan sesebuah negara adalah seimbang, iaitu eksport barangan bersamaan dengan import barangan dalam kategori barangan yang sama (contohnya kategori barangan K), maka index IIT akan bersamaan dengan 100. Sebaliknya indeks IIT akan menjadi sifar jika perdagangan dalam setiap kategori barangan, contohnya kumpulan barangan K, hanya terdapat eksport *atau* import tetapi tidak kedua-duanya sekali. Pendek kata, semakin hampir indeks IIT kepada 100, semakin tinggi darjah perdagangan intra-industri dan sebaliknya (indeks IIT tidak mengambil kira jumlah perdagangan. Jumlah import dan eksport suatu barangan yang kecil tetapi seimbang akan memberi indeks IIT yang besar. Tinggi atau besarnya indeks IIT

tidak menunjukkan jumlah import atau eksport yang tinggi, apa yang ditunjukkan oleh indeks IIT ialah tingkat darjah perdagangan intra-industri dan bukannya kepentingan sesuatu industri dalam perdagangan).

Dengan menggunakan data import dan eksport Sabah mengikut seksyen barangan, indeks IIT dapat dikira. Ini ditunjukkan dalam jadual I hingga VIII pada lampiran. Pada tahun 1990, purata indeks IIT bagi Sabah-Sarawak ialah 21.6 dan meningkat kepada 30.4 dalam tahun 1994. Kenaikan indeks IIT menunjukkan perdagangan Sabah dengan Sarawak telah beransur ke arah perdagangan intra-industri. Indeks IIT bagi komponen makanan dan haiwan hidup dan komponen bahan api, pelincir dan lain-lain telah meningkat dengan banyaknya, iaitu masing-masing meningkat daripada 33.8 dan 50.2 dalam tahun 1990 kepada 73.6 dan 89.2 dalam tahun 1994. Indeks IIT bagi komponen barangan keluaran kilang hampir tidak berubah, iaitu sebanyak 42.2 (1990) dan 43.4 (1994). Indeks IIT bagi komponen minuman dan tembakau pula menurun, iaitu dari 43.5 (1990) kepada 22.9 (1994).

Pada tahun 1990, purata indeks IIT bagi Sabah-Filipina ialah 17.5 dan meningkat sedikit kepada 23.4 dalam tahun 1994. Kenaikan indeks IIT menunjukkan perdagangan Sabah dengan Filipina juga beransur ke arah perdagangan intra-industri. Indeks IIT bagi komponen minuman dan tembakau dan komponen pelbagai urus niaga dan barangan telah meningkat dengan banyak, iaitu masing-masing dari 1.5 dan 15.4 dalam tahun 1990 kepada 69.5 dan 82.0 dalam tahun 1994. Indeks IIT bagi komponen kimia dan barangan kimia dan komponen pelbagai barangan keluaran kilang yang lain telah jatuh dengan banyaknya, iaitu masing-masing dari 83.2 dan 26.0 dalam tahun 1990 kepada 29.6 dan 2.1 dalam tahun 1994. Indeks IIT bagi komponen yang lain tidak menunjukkan banyak perubahan.

Pada tahun 1990, purata indeks IIT bagi Sabah-Indonesia ialah 26.3 dan meningkat dengan agak tinggi kepada 40.0 dalam tahun 1994. Ini menandakan perdagangan Sabah dengan

Indonesia adalah ke arah perdagangan intra-industri. Indeks IIT bagi komponen makanan dan haiwan hidup, komponen bahan api galian, pelincir dan lain-lain, dan komponen barangan keluaran kilang telah meningkat dengan banyaknya, iaitu masing-masing dari 30.2, 0.0, dan 21.5 dalam tahun 1990 kepada 50.7, 94.6, dan 84.3 dalam tahun 1994. Indeks IIT bagi komponen lain tidak menunjukkan perubahan yang banyak. Indeks IIT bagi komponen bahan api galian, pelincir dan lain-lain dan komponen barangan keluaran kilang yang tinggi, menghampiri 100, menunjukkan perdagangan bagi kedua-dua komponen itu cenderung ke arah perdagangan intra-industri.

Pada tahun 1990, purata indeks IIT bagi Sabah-Brunei ialah 15.4 dan jatuh kepada 2.2 dalam tahun 1994. Kejatuhan indeks IIT menunjukkan perdagangan Sabah dengan Brunei adalah mirip kepada perdagangan antara-industri. Indeks IIT bagi komponen pelbagai barangan keluaran kilang yang lain dan komponen pelbagai urus niaga dan barangan telah jatuh dengan banyaknya, iaitu masing-masing dari 52.5 dan 98.7 dalam tahun 1990 kepada 6.8 dan 9.0 dalam tahun 1994. Kejatuhan indeks IIT yang amat pesat bagi kedua-dua komponen itu menandakan bahawa perdagangan bagi kedua-dua komponen itu cenderung ke arah perdagangan antara-industri.

Pada umumnya, indeks IIT tidak banyak berubah antara tahun 1990-1994 dan boleh disimpulkan perdagangan Sabah di BIMP-EAGA cenderung kepada perdagangan antara-industri atau inter-industri, daripada perdagangan intra-industri, memandangkan indeks IIT secara purata bagi Sarawak, Filipina, Indonesia, dan Brunei adalah kurang daripada 50 buah negara. Namun demikian, terdapat kecenderungan bahawa perdagangan Sabah dengan Sarawak, Filipina, Indonesia adalah ke arah perdagangan intra-industri memandangkan terdapat peningkatan dalam indeks IIT antara tahun 1990-1994. Dalam aspek komponen barangan pula, terdapat komponen barangan tertentu yang perdagangannya adalah mirip kepada perdagangan intra-industri.

PERBINCANGAN

Perdagangan Sabah di BIMP-EAGA Pada Masa Depan

Kedudukan Sabah yang strategik, iaitu di tengah-tengah BIMP-EAGA, berpotensi menjadikannya sebuah pusat kegiatan ekonomi yang utama di BIMP-EAGA. Penubuhan Universiti Malaysia Sabah (UMS) akan menyediakan tenaga kerja mahir yang ramai dan menyediakan kemudahan penyelidikan dan pembangunan (R&D). Taman Perindustrian Kota Kinabalu (KKIP) yang akan dilancarkan tidak lama lagi akan menyediakan kemudahan tapak yang sesuai untuk penubuhan sektor perkilangan, khususnya perkilangan makanan dan minuman dan perkilangan berasaskan kayu-kayan. Kedua-dua faktor tersebut akan membantu meletakkan Sabah di hadapan berbanding dengan kawasan yang lain di BIMP-EAGA dalam pembangunan ekonomi terutamanya dalam sektor perkilangan. Dengan itu, pada masa depan jumlah dan nilai perdagangan Sabah di BIMP-EAGA bagi komponen barangan keluaran kilang akan meningkat.

Perlancaran SAEAGA Air (dimiliki bersama oleh kerajaan Sabah melalui Sabah Air Sdn Bhd dan Sarawak melalui Hornbill Skyways. Masing-masing memegang 40 peratus ekuiti sementara 20 peratus lagi dipegang oleh Ekran Air Bhd) pada 29 November 1995 pula membawa harapan ia akan meningkatkan jumlah perdagangan di BIMP-EAGA. Sebagai permulaan, penerbangan di peringkat tempatan dan luar negara terhad kepada beberapa destinasi sahaja. Dengan adanya kemudahan ini sudah tentu akan menggalakkan peniaga agar lebih aktif melibatkan diri dalam urus niaga di BIMP-EAGA. Dengan ini jumlah perdagangan Sabah dijangka akan bertambah.

KESIMPULAN

Indeks IIT Sabah menunjukkan bahawa perdagangan antara Sabah dengan negara jiran yang lain dalam BIMP-EAGA adalah kurang berciri perdagangan intra-industri, dengan indeks

perdagangan intra-industri yang agak rendah, yang pada puratanya adalah kurang daripada 50. Pada masa yang sama, indeks IIT antara tahun 1990-1994 menunjukkan satu arah aliran yang meningkat, menggambarkan kemungkinan pertambahan perdagangan intra-industri pada masa depan.

Pada masa ini, jumlah dan komposisi perdagangan Sabah di BIMP-EAGA adalah terhad dan terbatas. Pembangunan yang dicapai oleh setiap negara dalam BIMP-EAGA adalah tidak jauh berbeza, dan BIMP-EAGA terpaksa mengimport kebanyakan barangan dan input pengeluaran dari luar BIMP-EAGA. Ini bermakna bahawa kebanyakan perdagangan antrabangsa yang berlaku dalam BIMP-EAGA merupakan perdagangan inter-industri.

Walaupun bagaimanapun, oleh kerana negara dalam BIMP-EAGA mempunyai kurniaan sumber yang hampir sama, terdapat kemungkinan bahawa perdagangan intra-industri untuk kawasan serantau ini akan meningkat pada masa akan datang. Penggalakan kemasukan modal dan teknologi akan mengubah corak pengeluaran di BIMP-EAGA dan meningkatkan pengeluaran yang bercirikan ekonomi bidangan. BIMP-EAGA juga dijangka akan memperluaskan dan mempertingkatkan kecekapan komunikasi dan perhubungan seperti jalan air, udara, dan darat. Faktor-faktor yang disebutkan di atas akan dapat meningkatkan pempelbagaian pengeluaran dan barangan, dan seterusnya komposisi perdagangan. Dengan demikian, perdagangan intra-industri Sabah di BIMP-EAGA dijangka akan meningkat di masa depan.

BIBLIOGRAFI

- Appleyard, D.R., and Field, A.J. 1995. *International Economics*. Second edition. Chicago: Irwin.
- Benjamin Wilan Yapp. 1993. *Sabah Trade Investment 1993/1994*. Kota Kinabalu: East Malaysia Associates.
- Grimwade, N. 1989. *International Trade: New Pattern of Trade, Production and Investment*. London dan New York: Routledge.
- Grubel, H.G., and Llyod, P.J. 1975. *Intra-Industry Trade*. London: Macmillan.
- Grubel, H.G. 1967. "Intra-Industry Specialization and the Pattern of Trade." *Canada Journal of Economics and Political Science* 1: 374-388.
- Jabatan Pembangunan Perindustrian dan Penyelidikan Sabah. 1987/1988. *Investment Challenge in Sabah*.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. 1990. *Ringkasan Import-Eksport Sabah*.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. 1992. *Ringkasan Import-Eksport Sabah*.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. 1993. *Buku tahunan perangkaan Sabah*.
- Lancaster, K. 1980. "Intra-Industry Trade and Factor Mobility." *American Economic Review* 47: 321-335.
- Noor Aini Khalifah. 1991. "Japan and United States in Intra-Industry Trade of the EAEC." *Jurnal Ekonomi Malaysia* 24: 51-67.

- Roslan Abdul Hakim. 1994. "The Structure and Pattern of Trade of Sabah: Issues and Challenges." Dalam Roslan A.H. dan Abdul, H.S. (pnyt.), *Karya Darma*. Kota Kinabalu: Universiti Kebangsaan Malaysia, Kampus Sabah.
- Seiji, N. 1987. *Toward an Asean Trade Area*. Malaysia: Institut Kajian Strategik dan Antarabangsa.
- Tharakan, P.K.M. 1984. "Intra-Industry Trade between the Industrial Countries and Developing World." *European Economic Review* 26: 213-227.
- Wong, J. 1979. *Asean Economies in Perspective: a Comparative Study of Indonesia, Malaysia, the Phillipines, Singapore and Thailand*. London: Macmillan.

LAMPIRAN

Jadual I: Import dan eksport Sabah mengikut seksyen barangan dengan Brunei (RM ribu)

Seksyen Barangan	Import			Eksport		
	1990	1992	1994	1990	1992	1994
0	8 (1.6)	14 (4.4)	10 (3.6)	10739 (46.7)	14676 (33.7)	21261 (39.1)
1	-	-	18 (6.5)	459 (2.0)	393 (0.9)	849 (1.6)
2	-	30 (9.5)	12 (4.4)	2669 (11.6)	2407 (5.5)	17305 (31.8)
3	-	-	-	67 (0.3)	22 (0.05)	33 (0.06)
4	-	-	-	2 (0.008)	2 (0.004)	16 (0.03)
5	-	-	-	614 (2.7)	747 (1.7)	909 (1.7)
6	32 (6.4)	17 (5.4)	24 (8.7)	2764 (12.0)	3803 (8.7)	5872 (10.8)
7	0.7 (0.1)	23 (7.3)	17 (6.2)	4760 (20.7)	20358 (46.7)	3429 (6.3)
8	265 (52.5)	158 (49.8)	87 (31.6)	744 (3.2)	1151 (2.6)	2469 (4.5)
9	197 (39.2)	75 (23.7)	107 (38.9)	192 (0.8)	6 (0.01)	2273 (4.2)
Jumlah	503 (100.0)	317 (100.0)	275 (100.0)	23010 (100.0)	43565 (100.0)	54416 (100.0)

Catatan: 0	=	Makanan dan haiwan hidup
1	=	Minuman dan tembakau
2	=	Bahan-bahan mentah tidak boleh makan
3	=	Bahan api galian, pelincir dll
4	=	Minyak dan lemak haiwan dan sayur-sayuran
5	=	Kimia dan barangan kimia
6	=	Barangan keluaran kilang
7	=	Jentera dan kelengkapan pengangkutan
8	=	Pelbagai barangan keluaran kilang yang lain
9	=	Pelbagai urus niaga dan barangan

Peratusan dalam kurungan dibundarkan kepada satu angka bererti

Sumber: Jabatan Perangkaan Malaysia

Jadual II: Import Dan Eksport Sabah Mengikut Seksyen Barangan Dengan Sarawak (RM Ribu)

Seksyen Barangan	Import			Eksport		
	1990	1992	1994	1990	1992	1994
0	6884 (1.6)	6878 (1.8)	19397 (5.4)	33872 (5.0)	35820 (5.9)	33286 (5.2)
1	75 (0.02)	305 (0.08)	340 (0.09)	270 (0.04)	1081 (0.2)	44 (0.006)
2	4041 (1.0)	5582 (1.4)	9315 (2.6)	12058 (1.8)	8956 (1.5)	7497 (1.2)
3	381596 (91.3)	325178 (83.9)	297056 (82.7)	5721 (0.9)	7070 (1.2)	6341 (1.0)
4	1236 (0.3)	1654 (0.4)	674 (0.2)	55 (0.008)	11929 (2.0)	2838 (0.4)
5	263 (0.06)	6241 (1.6)	1231 (0.3)	32488 (4.8)	34884 (5.8)	66426 (10.4)
6	19826 (4.7)	32126 (8.3)	25345 (7.1)	74151 (11.0)	93179 (15.4)	91481 (61.6)
7	2449 (0.6)	4332 (1.1)	5517 (1.5)	496931 (73.8)	386746 (64.1)	395062 (61.6)
8	1456 (0.3)	5178 (1.3)	149 (0.04)	16026 (2.4)	23937 (4.0)	21327 (3.3)
9	138 (0.03)	5 (0.001)	242 (0.07)	1387 (0.2)	92 (0.02)	16764 (2.6)
Jumlah	417964 (100.0)	387479 (100.0)	359266 (100.0)	672959 (100.0)	603694 (100.0)	641066 (100.0)

Catatan: Sila rujuk Jadual 3

Jadual III: Import Dan Eksport Sabah Mengikut Seksyen Barangan Dengan Filipina (RM Ribu)

Seksyen Barangan	Import			Eksport		
	1990	1992	1994	1990	1992	1994
0	477 (1.9)	1042 (4.0)	1312 (3.7)	19322 (6.2)	26274 (10.8)	24925 (5.7)
1	0.3 (0.001)	621 (2.4)	1726 (4.9)	39 (0.01)	62771 (25.8)	920 (0.2)
2	4041 (1.0)	5582 (1.4)	9315 (2.6)	12058 (1.8)	8956 (1.5)	7497 (1.2)
3	5863 (23.4)	9470 (36.6)	8603 (24.5)	2 (0.0006)	66 (0.03)	24 (0.005)
4	-	-	3413 (9.7)	0.05 (0.1 ⁻⁵)	3128 (1.3)	457 (0.1)
5	2722 (10.9)	1459 (5.6)	531 (1.5)	14530 (4.7)	26218 (10.8)	34891 (8.0)
6	3037 (12.1)	1944 (7.5)	4934 (14.1)	56992 (18.3)	49440 (20.3)	73558 (16.9)
7	2434 (9.7)	939 (3.6)	1174 (3.3)	198493 (63.8)	5681 (2.3)	207418 (47.5)
8	1174 (4.7)	16 (0.6)	220 (0.6)	7849 (2.5)	9028 (3.7)	20296 (4.7)
9	52 (0.2)	31 (0.1)	410 (1.2)	636 (0.2)	784 (0.3)	590 (0.1)
Jumlah	25062 (100.0)	25889 (100.0)	35061 (100.0)	310937 (100.0)	243720 (100.0)	436379 (100.0)

Catatan: Sila rujuk Jadual 3

Jadual IV: Import dan eksport Sabah mengikut seksyen barangan dengan Indonesia (RM ribu)

Seksyen Barangan	Import			Eksport		
	1990	1992	1994	1990	1992	1994
0	5148 (8.9)	11394 (9.0)	37628 (15.7)	916 (1.0)	12974 (6.7)	12776 (9.4)
1	1753 (3.0)	26987 (21.4)	24229 (10.1)	32 (0.03)	841 (0.4)	883 (0.6)
2	22254 (38.3)	29520 (23.4)	67979 (28.4)	1126 (1.2)	3032 (1.6)	4886 (3.6)
3	-	80 (0.06)	283 (0.1)	216 (0.2)	363 (0.2)	315 (0.2)
4	0.07 (0.0001)	-	-	2 (0.002)	95074 (49.0)	46391 (34.1)
5	17423 (30.0)	30346 (24.0)	65787 (27.5)	30365 (32.9)	27016 (13.9)	40388 (29.7)
6	6754 (11.6)	12388 (9.8)	10774 (4.5)	55991 (60.6)	53476 (27.6)	28908 (21.5)
7	405 (0.7)	556 (0.4)	6824 (2.9)	3466 (3.8)	474 (0.2)	409 (0.3)
8	1456 (0.3)	5178 (1.3)	149 (0.04)	16026 (2.4)	23937 (4.0)	21327 (3.3)
9	253 (0.4)	297 (0.2)	2020 (0.8)	269 (0.3)	555 (0.3)	901 (0.7)
Jumlah	58160 (100.0)	126397 (100.0)	239086 (100.0)	92399 (100.0)	193927 (100.0)	135998 (100.0)

Catatan: Sila rujuk Jadual 3

Jadual V: Indeks Perdagangan Intra-industri Bagi Brunei

Seksyen Barangan	1990	1992	1994
0	0.1	0.2	0.1
2	0.0	0.0	4.2
3	0.0	2.5	0.1
4	0.0	0.0	0.0
5	0.0	0.0	0.0
6	2.3	0.9	0.8
7	0.0	0.2	1.0
8	52.5	24.1	6.8
9	98.7	14.8	9.0
Purata	15.4	4.3	2.2

Jadual VI: Indeks Perdagangan Intra-industri Bagi Sarawak

Seksyen Barangan	1990	1992	1994
0	33.8	32.2	73.6
2	43.5	44.0	22.9
3	50.2	76.8	89.2
4	8.5	24.4	38.4
5	1.6	30.4	3.6
6	42.2	51.3	43.4
7	1.0	2.2	2.8
8	16.7	35.6	1.4
9	18.1	10.3	28.2
Purata	21.8	31.1	28.2

Jadual VII: Indeks Perdagangan Intra-industri Bagi Indonesia

Seksyen Barangan	1990	1992	1994
0	30.2	3.5	50.7
1	3.6	6.0	7.0
2	9.6	18.6	13.4
3	0.0	36.1	94.6
4	6.8	0.0	0.0
5	72.9	94.2	76.1
6	21.5	37.6	84.3
7	20.9	92.0	11.3
8	0.8	1.6	1.2
9	96.9	69.7	61.7
Purata	26.3	45.0	37.0

Jadual VIII: Indeks Perdagangan Intra-industri Bagi Filipina

Seksyen Barangan	1990	1992	1994
0	4.8	7.6	10.0
1	1.5	2.0	69.5
2	83.2	29.0	29.6
3	0.1	1.4	0.6
4	0.0	0.0	23.6
5	31.6	10.5	3.0
6	10.1	7.6	12.6
7	2.4	28.4	1.1
8	26.0	3.6	2.1
9	15.4	7.6	82.0
Purata	17.5	9.8	23.4